

PENDİK HÖYÜK KAZILARI

ZEYNEP KIZILTAN

2012 yılının Aralık ayında Pendik Höyük'te, Marmaray Projesi "Gebze-Halkalı Banliyö Hatlarının İyileştirilmesi" kapsamında başlatılan kazılar, Pendik Höyük'ün güneyinde 200 m'lik alanda sürdürülmektedir. Pendik Höyük, ilçe merkezinin 1,5 km doğusunda, Kaynarca tren istasyonunun 500-600 m batısında, Marmara Denizi'ne doğru çıkıntı yapan Temenye Burnu'nun doğusundaki kıyı şeridi üzerinde, denize 50 m kadar içeride yer almaktadır.¹ Yerleşmenin yakınlarında iki tatlı su kaynağı, doğusunda ise zaman zaman kuruyan bir dere yatağı bulunmaktadır. Neolitik Dönem'de yerleşmenin denize olan uzaklığı hakkında bilgi bulunmama ile birlikte, yerleşme yerinin seçiminde, balığın beslenme kültüründeki yerine bağlı olarak, balıkçılık açısından zengin Marmara Denizi ile tatlı su kaynaklarının etkin rol oynadığı açıktır.

Höyük, Bağdat Demiryolu'nun inşaatı sırasında 1908'de Miliopulos adlı bir işçi tarafından Fikirtepe yerleşmesi ile birlikte keşfedilmiştir. İstanbul bölgesinin tarihöncesi dönemine ait bu ilk yerleşmeleri üzerinde 1952'den itibaren çeşitli kurumlar ve bilim adamları tarafından yapılan kazılar neticesinde üç kültür tabakası tespit edilmiştir. En üstte Klasik çağlara ait tabaka, onun altında erozyonla tahrip olmuş mimari tabaka ve mezarlar, en altta ise birkaç evreli Neolitik tabaka bulunmuştur.² 2012'de

¹ Mehmet Özdoğan, "Pendik: A Neolithic Site of Fikirtepe Culture in the Marmara Region", ed.

R. M. Boehmer ve H. Hauptmann, *Beiträge zur Alttertumskunde Kleinasien, Festschrift für Kurt Bittel*, Mainz 1983, s. 401-411.

² Alpay Pasinli, "Pendik Kurtarma Kazısı", *IV. Müze Kurtarma Kazıları Semineri-1993*, Ankara 1994, s. 151-152.

başlayan son kazılar, demiryolu hattının arkeolojik sit alanı içinde kalan 200 m'lik kesiminde, kuzey ve güney şevler ile 30 m genişliğindeki hat içinde sürdürülmüştür.

Kara Hattı (Kuzey Hat)

Tren yolunun 26+400, 26+575 km'leri arasında, 15-14,5 m'de başlayan kazılar, 12,62/11,7 m kotlarında ana toprağa ulaşılması ile son bulmuştur. Dar ve konik şev alanlarında sürdürülen kazılarda yaklaşık 3 m kalınlığındaki kültür dolgu kazılmış, günümüze ait malzemeler içeren dolgu toprağı, hemen altında ise Neolitik Dönem'e ait dolgu tespit edilmiştir. Dolgu içinde Bizans dönemine ait pişmiş toprak künk dizileri ve sıkıştırılmış toprak tabanlar ile Neolitik ve Bizans dönemlerine ait mezarlar açığa çıkarılmıştır.

Kara hattında 3-42/A-B-C plan karelerinde birbirlerinden farklı mesafelerde 15'i Neolitik Dönem'e, 11'i Bizans dönemine ait toplam 26 mezar bulunmuştur. Ölüler olasılıkla yerleşim alanı çevresine birincil gömüt olarak defnedilmişlerdir. Ancak bazı mezarlara, ikinci defin yapılırken kemiklerin bir kısmı kenara itilerek ikinci gömüye yer açılmıştır. Bunlardan başka, Bizans döneminde çeşitli mimari faaliyetler yüzünden, XX. yüzyılın başında da demiryolu inşaatı sebebiyle tahrip olan mezarlar saptanmıştır. Örneğin 33/A açmasında yer alan ve iskeletin kafatası ile gövdesinin bir bölümünün korunduğu 12 no.'lu gömüt, muhtemelen demiryolu inşaatı sırasında tahrip edilmiştir. Yetişkin bir bireye ait olan iskeletin yanına mezar hediyesi olarak konulan bir kâse de büyük ölçüde korunmuştur (**Resim 1**). Neolitik Kültür katı içinde Bizans dönemine tarihlenen ve her birine birden fazla ölünün defnedildiği mezarlar da bulunmuştur.

1- Yarısı korunmuş iskelet

Deniz Hattı (Güney Hat)

Güney şevdeki kazılarda Bizans dönemine ait su kanalları açığa çıkartılmıştır. 12,45 m kadar tarım toprağı ile karışık dolgu tespit edilmiştir. 12,3 m kotunda, ufak taşlar ile geç dönem künk kırıklarından oluşan ve yaklaşık 40 cm kalınlıkta bir zemin ortaya çıkarılmıştır.

Deniz hattı boyunca sürdürülen kazılarda Neolitik Dönem'e ait 26 mezar tespit edilmiştir. Yarı veya tam büzülmüş pozisyonda yatırılmış mezarlar arasında yön birliği bulunmamaktadır. Mezar hediyesi olarak kemik kaşıklar ele geçmiştir.

Kaldırılan mezarın altında 2,60x2,60 m ebadında bir alana yayılmış, olasılıkla bir kulübeye ait taban ve Neolitik Dönem'e ait mimari kalıntılara rastlanmıştır. Ayrıca 2,70x2,80 m ebatlarında oval planlı bir kulübeye ait kırmızı kil taban izlenmiştir. Bu kulübe tabanın bitişiğinde, ondan daha küçük ve oval planlı, içi sıvalı tabanı taş döşeli ikinci bir kulübe tabanı; atık çukuru içinde büzülmüş pozisyondaki iskeletin avuç içlerinde 7 adet çakmaktaşı bulunmuştur.

Kara hattında uzunluğu 20,8, genişliği 1,05 ve yüksekliği 0,87 m olan tuğla tonozlu su kanalı açığa çıkartılmıştır. Ayrıca 11,55 m kotunda, 110 cm genişliğe sahip ikinci bir atık su kanalı tespit edilmiştir. Mevcut uzunluğu 6 m olan kanalın iç kısmı kalın horasan harcı ile sıvalı, iki

2- Bizans dönemi su kanalı

yanı taş örgülü, üstü ise plaka taşlarla kapalıdır. Bizans dönemine tarihlendirilen bu kanallar, Neolitik Kültür katı içine yapılmıştır. Atık su kanalının etrafında midye kabukları ve Neolitik Dönem'e ait boncuk, obsidyen ve çakmak taşı aletler ile çanak-çömlek parçaları ele geçmiştir (Resim 2).

Doğu Alandaki Çalışmalar

Arkeolojik sit alanı içinde kalan tren hattının doğu sınırında 43-44-45-46/C-D-E-F açmalarındaki kazı çalışmaları ortalama 10,7 m düzleminde başlamış ve yüzeye çok yakın seviyede mimari kalıntılara rastlanmıştır. Bizans dönemine tarihlenen kalıntılar üç farklı evreye aittir. 1. evrede dörtgene yakın plan veren yaklaşık 5,60x3 m ebatlarında, horasan harçlı, taş örgülü bir yapı tespit edilmiştir. 2. evreye ait 110 cm kalınlığındaki duvar 1. evre mekânını doğu-batı yönünde ortadan kesmiştir. Bu duvar ilk evreye göre daha kalın olmakla birlikte benzer yapı özelliklerine sahiptir. 3. evre ise iki farklı künk sisteminden oluşmaktadır. Pişmiş toprak künklerden ilki, 2. evre duvarını boylu boyunca tahrip etmiştir. 1. evre mekân duvarı içine yapılmış 1,20 m çapında iç yüzeyi horasan

harçla sıvalı bir su haznesi yerleşme içindedir Yapı çevresinde Neolitik mezar ve buluntular mevcuttur. Bizans dönemine tarihlendirilen bu alanın kuzeydoğusunda kerpiçten, sıvalı, küçük dörtgenimsi gözlerden oluşan bir kalıntı açığa çıkartılmıştır. Hücre tipli yapının yangın geçirdiği, içinde bütün vaziyette bulunan yanmış kaplardan anlaşılmaktadır. Kapların çoğunluğu kalın cidarlı olup, günlük kullanıma uygun değildir. Özel bir amaç için yapılmış oldukları düşünülen çanaklar Fikirtepe ve Pendik malzemesi ile benzerlik göstermektedir. Alanda bunlardan başka çakmaktaşı dilgiler, yassı el baltaları; ayrıca dört ayaklı ve mantar başlı "masa"nın ayaklarının olduğu kısımda bir fetüs bulunmuştur.

Höyüğün kuzeydoğusunda oval yapılı tipik Fikirtepe benzeri bir kulübe bulunmuş, kulübe içinden yoğun miktarda Neolitik Dönem Fikirtepe malzemesi çıkmıştır.

Sonuç itibarıyla, Pendik Höyük'te 15 kotunda başlayan ve yaklaşık dört ay sürdürülen kazı çalışmalarında 10 m düzleminde ana toprağa ulaşılmış; günümüz dolgununun altında yer yer 50-80 cm kalınlığında Neolitik Dönem'e ait kültür katı tespit edilmiştir. Neolitik yerleşme içine Bizans döneminde su ile ilişkili yapılar inşa edilmiş, ayrıca mezarlık alanı olarak kullanılmıştır. Neolitik yerleşim alanı içerisine dağınık olarak yapılmış dal örgü mimariye ait yuvarlak ve oval yapı tabanları ile bazı dikme izleri tespit edilmiştir. Bu tabakaya ait mimari kalıntılar, kırmızı renkli ana toprak içine açılmış, çukur tabanlı yapılardan oluşmaktadır. Kazı alanında, üzerinde çanak çömlek, kemik ve taş aletleri ile birlikte bulunan tabanların, yoğun

miktarda midye kabuğu, hayvan kemikleri ve benzeri atıklarla dolduğu ve çevresinde veya yanında taşlar olan bol küllü ateş yerleri bulunduğu saptanmıştır.

Pendik yerleşmesinde, 11'i Bizans dönemine ait olmak üzere toplam 64 mezar tespit edilmiştir. Neolitik iskeletler yarı veya tam büzülmüş pozisyonudadır. Her iki döneme ait mezarların bir kısmında ölü hediyesine rastlanmıştır.

Pendik yerleşmesinde ele geçen buluntu topluluğu, bölgenin Neolitik özelliklerini yansıtmakta olup, Fikirtepe Kültürü'nün evrelerini tanımlayacak niteliktedir. Fikirtepe'dekilerle benzer özellikler gösteren el yapımı olan çanak çömlekler, genellikle siyah, koyu kahve ve kırmızının çeşitli tonlarında nadir olarak da açık renklidir. Yüzeyleri düzenli ve iyi aşıklıdır. Çanak çömlek biçimleri düz ya da dışbükey kenarlı kâse ve çömlekler, dar ağızlı, hafif "S" kıvrımlıdır. Üçgen, yuvarlak ve az sayıda tüp biçimli tutamaklar mevcuttur. Kil buluntular arasında bir adet kadın heykelciği dikkat çekicidir. Küçük buluntular içerisinde en büyük grubu oluşturan yontma taş aletlerin çoğunluğu obsidyenden yapılmıştır. Yerleşmede bulunan çeşitli kemik aletlerden en göze çarpanı kaşıklardır.